

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»
XVIII Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
XVIII Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»**

**PROCEEDINGS
of the XVIII International Scientific Conference
for students and young scholars
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»**

**2023
Астана**

УДК 001+37
ББК 72+74
G99

**«GYLYM JÁNE BILIM – 2023» студенттер мен жас ғалымдардың
XVIII Халықаралық ғылыми конференциясы = XVIII
Международная научная конференция студентов и молодых
ученых «GYLYM JÁNE BILIM – 2023» = The XVIII International
Scientific Conference for students and young scholars «GYLYM JÁNE
BILIM – 2023». – Астана: – 6865 б. - қазақша, орысша, ағылшынша.**

ISBN 978-601-337-871-8

Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.

The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities.

В сборник вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.

УДК 001+37
ББК 72+74

ISBN 978-601-337-871-8

**©Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия
ұлттық университеті, 2023**

4.Тайшықов Ж.Х., Бәкірбекова А.М. Күйі мен шаралары Қазақстан Республикасындағы шағын және орта бизнесті мемлекеттік қолдау // BULLETIN D'EUROTALENT-FIDJIP / КОНКОРД халықаралық академиясы (JIPTO басылымдары) (Romilly sur Seine). - 2014. - V.1. - С.86-90.

5.Асенова А.Е., Төлепбекова А.А. дамыту перспективалары туралы шағын және Қазақстандағы орта бизнес // Журнал «ЗАМАНАУ МӘСЕЛЕЛЕРІ ЭКОНОМИКА / «РОСТ» ғылыми-өндірістік компаниясы .- Санкт-Петербург, 2013. - № 4(48). - С.329-334.

6. Салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер (Салық кодексі) Қазақстан Республикасының 2008 жылғы 10 желтоқсандағы N 99-IV Кодексі.

7. Абишева М. ПҚ шағын және орта бизнестің бәсекеге қабілеттілігін арттыру мәселелері // Аналитикалық шолу. 2009. - № 2. -С. 55-62

8.Оны жетілдіру бойынша ұсыныстарды әзірлеумен бизнесті жүргізу үшін ортаны талдау / Профессор А.А. жетекшілігімен қызмет көрсету бойынша қорытынды баяндама. Аузана. Астана, 2011 ж.

9. Бейсенова Ж.Ж.Лизинг Қазақстанның агроөнеркәсіп кешенінің техникалық жүйесін жаңартудың инвестициялық ресурсы ретінде // ҚарМУ хабаршысы. Сер. экономика. 2009. No 3. - С. 146-152

10. Дауранов И., Рудецкий А., Шиянова Е. Бизнес-инкубаторлар – шағын кәсіпкерлікті қолдаудың негізгі институты // Кәсіпкер хабаршысы. 2001. N12. - С. 24-27.

UDK 33.338

ЭЛЕКТРОМОБИЛЬДЕРДІҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ӘСЕРІ

Сүйеніш Қуаныш, Экономика-31

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті

Астана қаласы, Қазақстан

Kuanish.18@list.ru

Ғылыми жетекші- Азатбек Т.А.

Электромобильдер өндірісі біздің ғаламымызда пайда болғаннан бастап, жоғары деңгейде дамып келеді. 1891 жылы америкалық инженер Уилльям Моррисон ең алғашқы электромобильді құрастырып шығарды. ХХ-ғасырда Еуропаның алып қалаларында электр қуатымен жүретін көліктер саны 15-тен асқан. Бірақ, олардың жылдамдығы мен күш-қуаты жанармай арқылы жүретін көліктерге қарағанда аз болды. Одан артық жылдамдықты үдетуге мүмкіндігі жетпегендіктен, электромобильдердің алғашқы нұсқалары прототип күйінде қалып қоя берді. Бірақ, жаңа инновациялық дамудың іргетасы қаланған болатын. Электромобильдердің дамуына және олардың жаппай қолданысқа енуіне мұнай саласындағы алыптар кедергі болғаны жиі айтылады. Себебі, халық жаппай электрмен қозғалатын көліктерге ауысса, бензин сатылмай, мұнай саласындағы кәсіпкерлер дефолтқа ұшырайды.

Электрлік көліктердің артықшылықтары

Электрлік және гибридіті көліктердің қоршаған ортаға тигізетін пайдасы айқын көрінгенімен, оларды айта кеткен жөн.

- Электрлік көліктер энергияны үнемдейді.
- Шудың ластануын азайту
- Түтіндер жоқ
- Тікелей шығарылатын парниктік газдар жоқ
- Ауаның ластануы жоқ

1. Электрлік көліктер энергияны үнемдейді

Көлік құралының доңғалақтарын басқару үшін энергияға айналатын отын көзі энергиясының мөлшері энергия тиімділігі деп аталады. АЕV батареялары энергияның 59-62 пайызын көлік қозғалысына түрлендірсе, газбен жүретін көліктер тек 17-21 пайызын ғана түрлендіреді. Бұл АЕV-ді әдеттегі газбен жүретін автомобильдерге қарағанда әлдеқайда тиімді етеді. Бұл жанармай құю станциясында жанармай құю батареяны зарядтаудан гөрі АЕV-тің нақты қуаттандыруына азырақ әсер ететінін көрсетеді.

2. Шудың ластануының төмендеуі

Электрлік автомобильдер әдеттегі газбен жұмыс істейтін автомобиль қозғалтқыштарына қарағанда әлдеқайда тыныш. Электр көлігінің шуы мүлдем тітіркендірмейді. Егер сіз жақын адаммен сөйлессеңіз, жұмыс істейтін электр көлігі сізді мүлдем алаңдатпайды. Бұл айтарлықтай артықшылық, әсіресе сіз бос емес жолдың жанындағы үйде немесе пәтерде тұрсаңыз. Кәдімгі көліктер болмайтын және шудың ластануы толығымен жойылған болашақты елестетіп көріңіз. Осылайша, біз кәдімгі көліктерден электромобильдерге көшу арқылы бүкіл әлем бойынша миллиондаған адамдар үшін шудың ластану мәселесін айтарлықтай азайта аламыз.

3. Түтіндер жоқ

Кәдімгі көліктер атмосфераға көптеген зиянды ластанушы заттарды шығарады. Көлік көп жүретін аймақтарда серуендеп жүрсеңіз, жағымсыз ғана емес, денсаулығыңызға зиян тигізетін көптеген зиянды түтіндермен тыныс алуыңыз мүмкін. Мысалы, осы зиянды газдармен үнемі тыныс алу өкпенің қатерлі ісігі мен басқа тыныс алу бұзылыстарының қаупін күрт арттыруы мүмкін. Дегенмен, электрлік көліктер бұл газдардың ешқайсысын шығармайтындықтан, түтінмен тыныс алумен байланысты денсаулық проблемаларының айтарлықтай төмендеуі мүмкін.

4. Тікелей шығарылатын парниктік газдар жоқ

Тікелей жоқ парниктік газдар электромобильдерді қолдану арқылы шығарылады, өйткені олар атмосфераға улы шығарындыларды шығармайды. Дегенмен, бұл электромобильдер әрқашан экологиялық таза дегенді білдірмейді. Бұл контексттегі негізгі сұрақ - электрлік автомобильдер пайдаланатын энергия таза, жаңартылатын көздерден өндірілді ме. Олай болса, электр көліктерін пайдалану парниктік газдар шығарындыларының өте төмен деңгейін және оның нәтижесінде жаһандық жылынуға үлес қосады дегенді білдіреді. Парниктік газдар шығарындылары бойынша кәдімгі автомобильдермен салыстырғанда электрлік автомобильдер экологиялық тұрғыдан айтарлықтай тиімді емес, дегенмен, егер энергия дәстүрлі қазба отындары арқылы өндірілсе. Сондықтан, сіз электр көлігіңіздің электр қуатының қайдан шыққанын және ол кәдімгі немесе жаңартылатын энергия көздерін пайдаланып жасалғанын білуіңіз керек.

5. Ауаның ластануы жоқ

Ауаның ластануы маңызды экологиялық проблема болып табылады, әсіресе ірі қалаларда. Бұл өкпенің негізгі ауруларын тудыруы мүмкін бөлшектердің айтарлықтай ластануын ғана емес, сонымен қатар парниктік газдардың шығарылуын көрсетеді. Сондықтан, электр машиналары зиянды химиялық заттарды мүлдем шығармайтындықтан, оларды пайдалану ауаның жалпы ластануын азайтудың өміршең стратегиясы болуы мүмкін, әсіресе ауаның ластану деңгейі жоғары жерлерде.

6. Егер энергия кәдімгі көздерден алынса, ол қоршаған ортаға зиянсыз

Энергияның көп бөлігін жасыл деп қарауға болмайды, өйткені біздің электр энергиямыздың едәуір бөлігі әлі күнге дейін көмір, мұнай және газ сияқты қазба отындарын пайдаланатын электр станцияларынан алынады. Сондықтан, егер электромобильдер кәдімгі энергияны пайдаланса, оларды пайдалануды экологиялық таза деп атауға болмайды.

Сондықтан электр энергиясының үлкен бөлігі жаңартылатын ресурстардан өндірілмейінше, электрлі автомобильдерді мүлдем экологиялық таза деп санауға болмайды.

Әлемдегі сатылған әрбір оныншы көлік – электромобиль

2023 жылдың қаңтар айының ортасында жаһандық ауқымдағы электромобильдерді сату көлемі бойынша Automotive деректері жарияланды. 2022 жылы мұндай көліктерді жеткізу автокөлік нарығының жалпы көлемінің 10% деңгейінде рекордтық мәнге жетті. Бағалаулар бойынша, 2022 жылы бүкіл әлемде электр қуаты қондырғысы бар 7,8 млн автокөлік сатылған. Бұл 2021 жылмен салыстырғанда 68% -ға артық. Осылайша, сатылған әрбір оныншы машина электрокар болды. Еуропа мен Қытай көш бастап тұр, онда электромобильдердің үлесіне тиісінше автомобильдерді сатудың жалпы көлемінің 11% және 19% тиесілі. АҚШ-та 2022 жылы электромобильдерді жөнелту 807 180 бірлікті құрады, бұл 2021 жылмен салыстырғанда 2,6% -ға артық. Бұл ретте америкалық нарықтағы электромобильдердің үлесі 5,8% -ға тең, бұл еуропалық елдермен және ҚХР-мен салыстырғанда айтарлықтай төмен.

Қорытындылай келе, электромобильдер адамзат пен күллі ғаламға өзінің пайдалылық әкеліп, өзіне сұраныс тудыруда. Себебі ғаламдық экологияның бүлінуі, жаһандық жылыну секілді мәселелер жер-анамыздың табиғи апатқа ұшырауына әкелді. Осы өндіріс, осы технология біздің әлеміміздің, біздің өмір сүруіміздің маңызы. Университетімізде, нақтырақ айтсақ өз факультетімізде білікті профессорларымыз бен ғалымдарымыздың Польша елімен бірігіп осы жасыл экономиканы дамыту ісі қолға алынуда. Ал жасыл экономиканың басты саласы-электромобильдер. Егер автозауытта бір жұмыс орны құратын автомобильдерге қызмет көрсету саласындағы жұмыс орындарының санын ойластыратын болсақ, бір автомобиль жасаушыға автомобильдерге қызмет көрсетумен және автомобиль өнеркәсібімен тікелей байланысты кемінде бес жұмыс орны келеді. Салыстыру үшін, әдетте материалдық игіліктерді өндіру саласында бір орын ашылса, қызмет көрсету саласында екі орын. Егер деректерді автомобиль саласында жұмыс істейтін халыққа қызмет көрсету қажеттілігін ескере отырып экстраполяциялайтын болсақ, онда автомобиль жасаушының бір жұмыс орны құратын он екіге жуық жұмыс орны пайда болады. Электромобильдер энергияны тұтынуда әлдеқайда үнемді, салмақты жеңілдету қажеттілігінен электромобильдің корпусы коррозияға төзімді материалдардан жасалады, электромобильдің өзі сирек сынады, онда бөлшектер едәуір аз, электромобильге қызмет көрсету өте қарапайым және арзан. Электромобильдің осы артықшылықтары оны халықтың өміріне электр көлігін жаппай енгізумен байланысты әлеуметтік және экономикалық сілкіністер тұрғысынан өте зиянды етеді. Негізгі мәселе электромобильдерді өндіру мен қызмет көрсету іштен жанатын қозғалтқышы бар автомобильдердің индустриясын ұстап тұру үшін талап етілгеннен үш есе аз жұмыс орнын талап ететіндігінде болып отыр. Электромобильдердің кең таралуы кезінде жұмыс орындарының жаппай қысқаруы жұмыссыздықтың күрт өсуіне және үлкен әлеуметтік сілкіністерге әкеледі.

Екінші мәселе - электромобиль мұнайшыларға тиімді емес. Мұнай тұтыну күрт қысқарған кезде көптеген кен орындарын пайдалану экономикалық тиімсіз болады, бұл қолданыстағы мемлекетаралық қатынастарды күрт өзгертеді және мұнай экспорттаушы елдердің әлемдік экономикасына әсерін төмендетеді. Қазіргі қарама-қайшылықтар көлік өндірушілердің өздері де, көптеген елдердің үкіметтері де электромобильдерді жаппай өндіруді бастау туралы ерікті шешім қабылдауға кедергі келтіреді. Қалыптасқан жағдай көпшілікке тым тиімді және оны тек үлкен сілкініс өзгерте алады. Мұндай күйзеліс терең және ұзаққа созылған экономикалық дағдарыс болуы мүмкін, ол басқа балама болмауына байланысты электромобильдерді енгізуге әкелуі мүмкін. Өкінішке қарай, мұндай істе «төмендегі революция» болуы мүмкін емес, себебі электр көлігін енгізу үшін электромобильдер мен олардың компоненттерін өндіруді мұнай және автомагнаттар

әрекетінен мемлекеттік қолдау мен қорғау болуы тиіс. Егер қазіргі экономикалық дағдарыста күтілгендей терең болмаса, онда электромобилистер көпшілік сериялық электромобильдерді ұзақ уақыт күтуге тура келеді - мұнай қазіргіден әлдеқайда тиімді бизнес болғанға дейін. Бұл өндіріске патенттерді мұнай-газ компаниялары сатып алған технологияларды жаппай енгізуге, сондай-ақ қаражатты баламалы технологияларға құюға әкеледі.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Статистика продаж электромобилей 2010-2019
<https://zen.yandex.ru/media/elbook/statistika-prodaj-elektromobilei-20102019>
2. Плюсы и минусы автомобилей Tesla <https://zen.yandex.ru/media/valdemarz/pliusy-i-minusy-avtomobilei-tesla-5d9e1e521e8e3f00ad448234>
3. Автокөліктер туралы ақпараттық портал [Электронный ресурс] - URL - <https://www.poromech.ru/diy/11738-avtomobilnyu-starter-izobretenie-veka/> (Дата обращения 28.09.2021).
4. Автокөліктер туралы онлайн журнал- <https://efut.ru/a/134-ustrojstvo-jelektromobiljatehnicheskie-otlichija-ot-obychnogo-avtomobilja.html>
5. Автокөліктер туралы онлайн журнал- <https://efut.ru/a/136-silovaja-ustanovka-jelektromobiljajelektrodvigatel.html>

UDK 33.338

ҚАЗІРГІ ЖЕҢІЛ ӨНЕРКӘСІП КӘСІПОРЫНДАРЫНДАҒЫ МЕНЕДЖМЕНТТІ АРТТЫРУДА ЛОГИСТИКАНЫҢ РӨЛІ

Серікбаева Асылзат Нұрланқызы

магистрант, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана, Қазақстан

Ғылыми жетекші: Молдакенова Еркежан Коксегеновна

PhD, доцент м.а., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана, Қазақстан

Аннотация. Жүйелік талдау қазіргі әлемдегі логистиканың рөлі мен маңыздылығы артып келе жатқанын көрсетеді. Өзін-өзі құрметтейтін әрбір компанияға логистика бөлімі қажет. Соңғы уақытта әртүрлі мемлекеттерде қарқынды дамып келе жатқан жеңіл өнеркәсіп саласы да ерекшелік емес. Бірінші кезекте жеңіл өнеркәсіп кәсіпорындары менеджменті үшін логистикалық жүйе материалдар, оларды қоймаларға орналастыру, бұйымдарды дайындау, сату, бұйымдарды өндіру, бағалар, бәсекелестер, құжат айналымы туралы ақпаратты уақтылы алуды қамтамасыз етуі тиіс.

Тірек сөздер: жеңіл өнеркәсіп, логистика, менеджмент, кәсіпорын, кәсіпорындағы логистиканың рөлі.

Аннотация. Системный анализ показывает, что роль и важность логистики в современном мире возрастают. Каждой уважающей себя компании нужен отдел логистики. Не исключение и отрасль легкой промышленности, которая в последнее время стремительно развивается в разных государствах. В первую очередь менеджмента предприятий легкой промышленности логистическая система должна обеспечивать своевременное получение информации о материалах, их размещении на складах, изготовлении, продаже изделий, производстве изделий, ценах, конкурентах, документообороте.

Ключевые слова: легкая промышленность, логистика, менеджмент, предприятие, роль логистики на предприятии.